

СПЕЦИФІЧНІ ПРИНЦИПИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Пасічник Вікторія

Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського

Анотації:

Дотримання принципів фізичного виховання дозволяє краще управляти його процесом. Розглянуто принципи побудови занять з фізичного виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти. Представлені групи принципів, які включають базові, дидактичні і специфічні. Наведені специфічні принципи є вихідними науково-практичними положеннями, які визначають основні вимоги до побудови, змісту, методів і організації процесу фізичного виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти.

Observance of the principles of physical education allows you to better manage its process. The principles of building classes on physical education of children of preschool age in conditions of inclusive education are considered. Groups of principles are presented that include basic, didactic and specific. These specific principles are the initial scientific and practical provisions that determine the basic requirements for the construction, content, methods and organization of the process of physical education of children of preschool age in conditions of inclusive education.

Соблюдение принципов физического воспитания позволяет лучше управлять его процессом. Рассмотрены принципы построения занятий по физическому воспитанию детей дошкольного возраста в условиях инклюзивного образования. Представлены группы принципов, которые включают базовые, дидактические и специфические. Приведенные специфические принципы являются исходными научно-практическими положениями, определяющими основные требования к построению, содержанию, методам и организации процесса физического воспитания детей дошкольного возраста в условиях инклюзивного образования.

Ключові слова:

фізичне виховання, дошкільний вік, специфічні принципи, інклюзивна освіта

physical education, preschool age, specific principles, inclusive education.

физическое воспитание, дошкольный возраст, специфические принципы, инклюзивное образование.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку суспільства, передова світова спільнота змінює ідеологічні установки щодо осіб з порушеннями психофізичного розвитку. В основу освітніх інновацій покладено концепцію «цілісного підходу», яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей кожній людині і, насамперед, передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти. Відбувається перехід від ізоляції до інклюзії, яка поєднує в собі поняття комплексності, предметності та визнається вченими і практиками як принцип організації процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх закладів [6].

Насамперед звернемося до тлумачення такої дефініції як «інклюзія», що в буквальному розумінні означає (англ. *inclusion* – включення, франц. *inclusif* – включаючий в себе, лат.

include – заключаю, включаю) – процес реального включення всіх громадян, які мають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя [4].

Як відомо дошкільний вік – це період, коли закладаються основи майбутнього стану здоров'я, фізичної підготовленості, формуються життєво необхідні рухові уміння та навички, відбуваються найбільш інтенсивні процеси росту і розвитку організму, формування особистості дитини. Саме в цьому віці створюються передумови майбутньої навчальної діяльності дитини, яка активно оволодіває культурними навичками та здібностями, відбувається активний розвиток її пізнавальних можливостей [10, 13].

Вченими доведено, що найбільш важливим та ефективним періодом для спільного навчання та розвитку є дошкільний вік, оскільки існує унікальна можливість подолати наслідки певного сенсорного чи інтелектуального порушення, уникнути формування особливої позиції в середовищі здорових однолітків шляхом нормалізації життя дитини в сім'ї і включення батьків у процес реабілітації. Зокрема, у період дошкільня у дітей немає ніяких упереджень стосовно своїх однолітків із обмеженими можливостями (ці упередження вони засвоюють від дорослих). У них легко виховується ставлення до фізичних та психічних недоліків, так само як і до індивідуальних особливостей інших людей (колір очей, волосся, тембр голосу тощо). Крім того, за певних умов розвиток дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку, може вирівнюватися або наближатися до рівня розвитку здорових однолітків, і в рамках існуючих освітніх систем можна керувати цим процесом [7].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання», що прийнятий у 2014 р., питання інклюзивного навчання дошкільнят отримало законодавче підтвердження. Зокрема, є вказівка на те, що для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційної роботи у складі дошкільних навчальних закладів можуть створюватися спеціальні та інклюзивні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами [12].

Важливою частиною інклюзивної освіти, яка сприяє формуванню ряду позитивних рис особистості і її фізичному вдосконаленню, є фізичне виховання, яке природним чином поєднує в собі не тільки біологічне, а й соціальне. Фізичне виховання покликане за допомогою раціонально організованої рухової активності, використовуючи збережені функції, залишкове здоров'я, природні фізичні ресурси, гранично сприяти використанню психофізичних можливостей організму особистості дитини для самореалізації в суспільстві [8].

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до теми НДР кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури на 2017–2020 рр. «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення» (протокол № 4 від 17.11.2016).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні специфічних принципів фізичного виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та порівняння даних спеціальної науково-методичної літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Гармонійний розвиток особистості дошкільника в процесі фізичного виховання передбачає організацію занять при дотриманні комплексу принципів, які є складовою частиною методології і відображають загальні положення її змісту, розкривають логіку вирішення завдань та окреслюють головні правила їх реалізації. Концептуальну основу інклюзивного фізкультурно-освітнього середовища у ДНЗ становить система методологічних принципів. У контексті викладеного слід дотримуватися базових, дидактичних і специфічних принципів, які є вихідними науково-практичними положеннями, що визначають основні вимоги до побудови, змісту, методів і організації процесу фізичного виховання [3, 10].

Отже першочергово організація занять з фізичного виховання з дітьми повинна відбуватись з дотриманням базових принципів вітчизняної системи фізичного виховання, які реалі-

зуються на всіх рівнях освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, а саме: гармонійного всебічного розвитку особистості, оздоровчої спрямованості, соціалізації особистості в процесі занять фізичними вправами [10].

При проведенні занять фізичними вправами необхідно враховувати дидактичні принципи, які відображають закономірності педагогічного процесу (*наочності, доступності та індивідуалізації, свідомості й активності, поступовості, систематичності, міцності і прогресування* [1, 3].

З огляду на окреслену проблему інтерес представляють специфічні принципи, які характерні власне для інклюзивного фізичного виховання. Зупинимось на кожному принципі докладніше.

Принцип гуманізму та демократизму [16] заснований на тому, що процес фізичного виховання повинен орієнтуватися на особистість дитини, як на мету виховання, визнаючи її як найвищу цінність суспільства (увага, повага, доброзичливість, турбота, любов), на яку спрямовано педагогічні впливи, що забезпечують умови для самореалізації і досягнення результатів у руховій, пізнавальній і творчій діяльності. Встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин.

Принцип педагогічного оптимізму [9]. Він тісно пов'язаний з принципом гуманізму і передбачає визнання права кожної дитини, незалежно від її особливостей та обмежених можливостей життєдіяльності, бути включеною в освітній процес. Даний принцип передбачає корекційно-компенсуючу спрямованість фізкультурної освіти, тобто забезпечення дітям корекції і компенсації відхилень у розвитку з метою соціальної адаптації.

Принцип корекційно-компенсуючої спрямованості навчання і виховання [9]. Даний принцип передбачає побудову освітнього процесу (фізичного виховання) на основі максимального використання збережених аналізаторів, функцій і систем організму, «відповідно до специфіки природи нестачі розвитку», тобто освіта і розвиток дитини з обмеженими можливостями в умовах фізичного виховання має будуватися відповідно до їх специфічних природних можливостей і на їх основі.

Принцип «навантаження заради здоров'я» або принцип *диференційно-інтегральних оптимумів* [1, 13]. Він є одним з ключових принципів оздоровлення і його не можна розуміти як мінімізацію навантаження, тому як без певних затрат зусиль неможна не тільки підвищити рівень психофізичного потенціалу, а й зберегти його. Заняття з фізичного виховання повинні, першочергово, оздоровлювати дітей, коригувати їх психофізичний розвиток і, в той же час, сприяти підвищенню їх фізичної підготовленості.

Даний принцип втілюється у застосуванні оптимальних локальних та інтегральних фізичних навантажень. Якісні зміни в організмі людини, досягнуті шляхом оптимальної дії локальних фізичних навантажень різного змісту, є основою для створення резервних можливостей лімітованих систем при формуванні фонду життєво важливих рухових умінь і навичок [1].

Принцип адаптивності і доступності [14] має на увазі здатність освітньої системи адаптуватися до особистісних особливостей дитини, індивідуальної логіки його розвитку, з урахуванням зони найближчого розвитку, дитячих інтересів і переваг в змісті і видах фізкультурно-освітньої діяльності.

На думку О. А. Сілаєвої [15] до спеціальних принципів проектування інклюзивного фізкультурно-освітнього середовища у ДНЗ слід виокремити такі: здоров'язбереження, оптимістичного характеру, психологічного захисту, соціальної толерантності.

Принцип здоров'язбереження полягає у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я дітей, використанні здоров'язберігаючих технологій.

Принцип оптимістичного характеру постійне підвищення мотивації дитини з особливими потребами на основі її особистої зацікавленості і подолання негативних особливостей емоційно-особистісної сфери через включення дітей в успішну діяльність.

Принцип психологічного захисту кожного суб'єкта освітнього процесу, полягає в створенні сприятливого психологічного мікроклімату, усунення психологічного насильства, реалізації

діалогічної взаємодії, і, як наслідок, формування психологічно здорової особистості. На практиці реалізація цього принципу пов'язана з соціальною та психолого-педагогічною підтримкою дітей з вадами психофізичного розвитку.

Принцип соціальної толерантності передбачає опору на позитивний соціокультурний досвід. Здорові діти, що проходять через інклюзивну освіту, проявляють набагато більше співчуття, співпереживання і розуміння, вони стають більш терпимими, що особливо актуально для суспільства з у край низьким рівнем толерантності.

Практика засвідчує, що взаємодія дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, зі здоровими однолітками сприяє їхньому когнітивному, фізичному, мовленнєвому, соціальному та емоційному розвитку, з одного боку, а з іншого – допомагає їм позбутися почуття ізольованості, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів і сегрегації. «Особливі» діти отримують наочний приклад для рухового наслідування; формується прагнення до подолання фізичних і психологічних бар'єрів, з'являється бажання покращувати свої фізичні кондиції, усвідомлюється необхідність особистого внеску в життя суспільства, здійснюється більш високий рівень соціальної взаємодії зі здоровими однолітками, формуються соціальні компетенції і навички комунікації [2].

При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. У здорових дітей з'являється можливість отримати унікальний соціальний досвід спілкування з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, що сприяє підвищенню їх самооцінки, формування умінь і навичок рефлексії; розвитку толерантності, доброзичливості, милосердя і поваги до осіб, які мають відмінності від звичайних дітей [7].

Принцип синергії (співпраці) передбачає включення всіх фахівців ДНЗ: вихователів, педагогів, психологів, інструкторів з фізичної культури, музичних працівників, логопедів, медичних працівників, а також батьків у комплексну роботу з проектування інклюзивного фізкультурно-освітнього середовища [14, 15].

Принцип диференційованого та індивідуального підходу в умовах колективного навчання [1]. Цей принцип бере до уваги як індивідуальні особливості кожної дитини (особливості вищої нервової діяльності, темперамент, рівень розвитку емоційно-вольової сфери, рівень знань і навичок тощо), так і специфічні особливості, властиві дітям з різними категоріями порушення розвитку, тобто вибірково здійснювати корекційно-освітню діяльність, відповідно до природи індивідуального дефекту розвитку. Диференційований підхід враховує варіативні типологічні особливості в рамках однієї категорії порушень. Він дозволяє в межах загального змісту навчання організувати його відповідно до можливостей і особливостей дітей в кожен окремий період навчання; програмний матеріал має різні рівні складності.

Загальний принцип активності [5] тих, хто навчається, передбачає зниження частки авторитарної педагогіки, що базується на певних видах примушування дітей в процесі навчання, та створення педагогічних умов, що сприятимуть розвитку активності, самостійності дитини, яка усвідомлює необхідність взаємодії з педагогом. Описаний вище принцип конкретизується в більш поодинокі принципи *емансипації* від зайвої допомоги, *фасилітації* (адекватної, дозованої допомоги) та *«автономії»* (опори на власні сили). Найвищим педагогічним досягненням слід вважати ситуацію, коли дитина із порушеннями психофізичного розвитку хоче самостійно виконувати необхідну кількість разів конкретну корекційну вправу, розуміючи, для чого це їй потрібно, переборюючи при цьому можливий дискомфорт і отримуючи задоволення.

Заняття з дітьми мають свої вузько-специфічні особливості, що відрізняють їх від занять з дорослими, саме тому доцільно виділити додаткові специфічні принципи: *емоційно-енергетичної насиченості* та *креативності*.

Принцип ігрової та емоційно-енергетичної насиченості [5, 13]. Полягає у тому, що заняття з дітьми повинні бути цікавими, спонукати до активної діяльності, містити ігрові та змагальні

моменти. Це перш за все зумовлює сюжетність будь-якої педагогічної взаємодії педагога і дітей, що викликає необхідність введення відповідних образів та їх рольових проявів. Заняття з фізичної культури стає схожим на своєрідну фізкультурну казку, що створює максимально можливу мотивацію рухово-ігрової діяльності дитини. Такий підхід передбачає дозовану драматизацію педагогічного процесу. Бажано при цьому будувати заняття так, щоб дитина здійснювала покладені на неї рольові прояви, досягала часткового або повного результату та відчувала радість. У цьому сенсі можна говорити про створення позитивного емоційного фону і досягнення необхідного психофізичного задоволення.

Принцип креативності [13] передбачає цілеспрямовану роботу педагогів та інструкторів з фізичної культури по застосуванню нестандартних вправ, спеціальних завдань, творчих ігор, спрямованих на розвиток вигадки, творчої ініціативи, артистизму та уяви. При проведенні занять слід уникати методичних шаблонів, розвивати творчі здібності дітей, їх пізнавальну активність і мислення. Принцип креативності полягає також в розвитку креативних якостей дитини, які впливають на його самовизначення і самовдосконалення.

Важливим методологічним принципом інклюзивної фізкультурно оздоровчої діяльності є *принцип інтеграції*. В умовах ДНЗ доступні різні варіанти інтеграції (комбінована, тимчасова, часткова, повна) в різноманітних видах діяльності, будь то групові види роботи (заняття, прогулянки) або міжгрупові (екскурсії, свята, театр), при цьому діти мають можливість перебувати серед своїх однолітків, спілкуватися з ними, прагнути встановити контакт. На психофізіологічному рівні принцип інтеграції в інклюзивну фізичному вихованні забезпечується за рахунок введення руху в усі види діяльності дошкільників (інтеграція рухової і пізнавальної діяльності) [11]. Інтеграція розуміється як процес, спрямований на досягнення цілісності та єдності у розвитку дитини дошкільного віку.

Висновки. Розв'язання проблеми забезпечення повноцінного психофізичного розвитку та його корекції у дітей в процесі фізичного виховання в умовах інклюзивної освіти є актуальною проблемою, що викликає практичний інтерес. В умовах сучасної освіти перед інклюзивним фізичним вихованням висувуються нові завдання, які потребують компетентного використання принципів побудови занять. Застосування наведених принципів у навчальному процесі з фізичного виховання в умовах інклюзивної освіти дошкільнят буде суттєво сприяти успішному навчанню рухів, формуванню фізичних якостей, оздоровленню дітей, їх психічному розвитку та соціальній адаптації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні умов реалізації інклюзивного фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Список використаних літературних джерел

1. Адаптивне фізичне виховання : навч. посібник / уклад.: Осадченко Т. М., Семенов А.А., Ткаченко В.Т. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 210 с.
2. Аксенов А. В. Повышение эффективности процесса физического воспитания детей младшего школьного возраста в условиях инклюзивного образования: дис. ... канд. пед. наук. СПб., 2011. 203 с..
3. Боднар І.Р. Специфічні принципи інтегративного фізичного виховання школярів / І.Р. Боднар // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – № 1 (29), 2015. – С. 5–9.
4. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. – К. : «МП Леся», 2011. – 528 с.
5. Єфименко М. М. Сучасні підходи до корекційно спрямованого фізичного виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату : монографія / М. М. Єфименко. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 356 с.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта як трансформаційна стратегія сучасної освітньої політики / А.А. Колупаєва // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2010. – Вип.7. – С. 11–19.
7. Кузава І. Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава / Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». – Кам'янець-Подільський національний ун-т імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 11. – С. 315-318.

8. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Л. И. Лубышева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 272 с.
9. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е.А. Медведева, И.Ю. Левченко, Л.Н. Комиссарова, Т.А. Добровольская. – М. : Academia, 2001. – 246 с.
10. Пасічник В. Принципи побудови занять у фізичному вихованні дітей дошкільного віку в контексті формування гармонійно розвинутої особистості / В. Пасічник, В. Ковцун // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2015. – № 2–3. – С. 82–86.
11. Правдов Д.М. Методические особенности организации двигательной деятельности детей с умеренной умственной отсталостью в инклюзивных группах дошкольных учреждений / Д.М. Правдов, Ю.Н. Ермакова, Е.В. Матвеева // Научный поиск. – 2013. – № 4. – С. 74–77.
12. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України № 1324-VII від 05.06.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 30. – Ст. 1011.
13. Сайкина Е.Г. Фитнес в модернизации физкультурного образования детей и подростков в современных социокультурных условиях : монография / Е.Г. Сайкина. – СПб. : Образование, 2008. – 301 с.
14. Силаева О.А. Методические особенности инклюзивного физического воспитания дошкольников с синдромом Дауна // Реабилитация, абилитация и социализация: междисциплинарный подход. Сборник научных статей. /под ред. О.Е. Нестеровой, Р.М. Шамионова, Е.С. Пяткиной, Л.В. Шиповой, М.Д. Коноваловой – М. : Перо, 2016. – С.425-431.
15. Силаева О.А. Принципы проектирования инклюзивного физкультурно-образовательной среды дошкольного образовательного учреждения / О.А. Силаева // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems, №4(36), 2014.
16. Шевчук А. С. Дитяча хореографія / А. С. Шевчук. – К. : Шкільний світ, 2008. – 126 с.